

**ARTHUR
SCHOPENHAUER**

Dwarsdenker
in mineur

Leesexemplaar

Leni Franken

**ARTHUR
SCHOPENHAUER**

**Dwarsdenker
in mineur**

P E L C K M A N S

Inhoud

	Dankwoord	7
	Woord vooraf	9
I	Arthur Schopenhauer: leven en werk	15
	Kinder- en jeugdjaren: Europa-reis en opleiding tot koopman	17
	Universitaire studies, financiële zorgen en eerste publicaties	19
	Geen leven van, maar voor de filosofie	22
	De Frankfurter filosoof	25
II	De wereld als wil en voorstelling	29
	De wereld als voorstelling kenleer	32
	De wereld als wil: metafysica	33
	De wereld als voorstelling: esthetica	37
	De wereld als wil: ethiek	39
	De wereld als wil en voorstelling als aha-erlebnis	41
III	Waarom we niet gelukkig zijn	45
	Leed en verveling	48
	De romantische liefde doorprijkt	50
	De rol van de vrouw	53
	Pessimisme of realisme?	55
IV	De dood: het definitieve einde?	59
	De wil tot leven blijft voortbestaan	62
	De sluier van Maya opgeheven	63
	De materie als zichtbaar geworden wil	65
	Schopenhauers metafysica van de dood: een vertroostende gedachte?	66
	De filosoof van de condition humaine	68
V	Verlossing van de wil tot leven: de esthetische ervaring en de ascese	73
	De Ideeën: tussen wil en voorstelling	76
	Het verhevene en de natuur	77

	De schone kunsten en het genie	79
	Blijvend geluk: dood via ascese	81
	Een niet willende wil?	83
VI	Religie: vertroostende fictie	87
	Metafysica voor het volk	90
	Religie, wetenschap en filosofie	
	Oosterse tradities en christelijke mystiek	94
	Atheïsme pur sang	98
VII	Praktische filosofie:	
	determinisme, vrije wil, egoïsme en medelijden	101
	Determinisme: het empirische niveau	104
	Vrijheid: het transcendentale niveau	106
	Egoïsme en medelijden	108
	Het fundament van de moraal	111
	Theologie, moraal en dierenleed	112
	Slavernij en ongelijkheid: een noodzakelijk kwaad?	114
	De altruïstische ecofilosoof?	116
VIII	Filosofie voor het leven: Parerga en parlipomena	
	en Aforismen over levenswijsheid	119
	Doen alsof	122
	Wat iemand is, wat iemand heeft, wat iemand voorstelt	123
	Vermaningen en maximen	125
	Over schrijven en stijl, universiteitsfilosofie	
	en het lot van de ware filosoof	127
	Ken jezelf	130
IX	Invloed	133
	Filosofie: existentialisme, vitalisme en metafysisch minimalisme	136
	Psychologie: psychoanalyse	139
	De schone kunsten: muziek, schilderkunst en literatuur	142
	Metafysische wereldliteratuur	145
	Slotbeschouwing	147
	Geraadpleegde werken	153
	Noten	157

Dankwoord

Boeken schrijven doe je doorgaans alleen. Dat gold ook voor dit boek. Met een vaag idee in mijn hoofd, een leeg computerscherm voor mijn neus en een stapel boeken op en naast mijn bureau, dook ik de afgelopen jaren in de wereld van Arthur Schopenhauer. Gaandeweg vulde het computerscherm zich met woorden, zinnen, paragrafen en hoofdstukken, tot dit boek vorm kreeg. Uren, dagen en weken spendeerde ik – vaak afgezonderd aan mijn bureau, zoals Schopenhauer – aan het lezen en schrijven.

Toch is dit boek niet enkel het resultaat van eenzame arbeid. Het zou immers nooit geworden zijn tot wat het nu is, zonder een aantal mensen rondom mij. Zo is er in de eerste plaats mijn peter, Ivan, die zonder enige twijfel schatplichtig is aan mijn interesse voor Schopenhauer. Zonder hem zou ik misschien nooit iets van deze dwarsdenker gelezen hebben.

Ook Mattias, Lise en Jolien waren onmisbaar. Zij worden al jaren, tegen wil en dank, geconfronteerd met mijn passie voor Schopenhauer. Dat geldt eveneens voor mijn ouders, familie, vrienden en collega's, die met afwisselende (geveinsde) interesse en (ongeveinsde) desinteresse getuige zijn van deze fascinatie.

Verder wil ik Guy Vanheeswijck en Bart Vandenabeele bedanken voor hun constructieve feedback. Ook Nancy Derboven ben ik zeer dankbaar omwille van haar enthousiasme voor dit boek.

Tot slot een bijzonder woord van dank voor Klaartje, voor het originele coverontwerp.

*20 januari 2026
Ekeren*

Woord vooraf

Toen de middelbare school er in 1999 voor mij op zat, was het tijd om nieuwe wegen in te slaan. Hogere studies lagen voor de hand, maar ik had er geen flauw idee van wat ik precies wilde studeren - laat staan wat ik met mijn (professionele) leven wilde aanvangen. Ik verdiepte me onder meer in de studiegidsen lichamelijke opvoeding, vergelijkende cultuurwetenschappen, archeologie, geschiedenis, politieke en sociale wetenschappen en Germaanse filologie, maar vond in geen van deze studiegidsen wat ik zocht. Ook de studiegids wijsbegeerte heb ik destijds grondig doorgenomen. Hoewel ik niet meteen kon inschatten wat ik van een universitaire filosofieopleiding kon verwachten, besloot ik om me in te schrijven, zodat ik alvast kon nadenken over wat ik nu écht wilde doen met mijn verdere leven. Het resultaat waren vier boeiende en inspirerende jaren, waar ik geen seconde spijt van heb gehad.

Tijdens mijn eerste jaar filosofie kreeg ik van mijn peter *De wereld als wil en voorstelling* van Arthur Schopenhauer cadeau. Als prille filosofiestudente opende het boek een nieuwe wereld voor me. Hoewel Schopenhauers filosofische systeem een aantal inconsistenties bevat - die ik als filosofische leek op dat moment nog niet doorprikt had -, was het magnum opus van deze Duitse filosoof voor mij een werk dat op heel wat punten herkenbaar was en waar ik me als jongvolwassene sterk in kon vinden.

Tot op de dag van vandaag is Schopenhauers werk, dat ik met plezier blijf (her)lezen, fascinerend. Dat Schopenhauer metafysisch niet altijd op scherp staat, neemt niet weg dat zijn filosofische analyse van het menselijk bestaan bijzonder origineel en inspirerend is. Bovendien is Schopenhauer literair niet te kloppen in het rijk der filosofen. Het oeuvre van deze filosoof die als geen ander de muziek op filosofisch niveau weet te waarderen, klinkt als muziek in de oren. Ik wil dan ook graag deze filosofische muziek met jullie delen.

Schopenhauer, die in 1788 het levenslicht zag in Danzig (het huidige Gdansk) en in 1860 overleed in Frankfurt am Main, is ongetwijfeld een kind van zijn tijd. Zo is hij sterk beïnvloed door de filosofie van Immanuel Kant (1724-1804) en beschouwt hij zijn eigen werk als de voltooiing ervan. Maar ook zijn eerder populariserende geschriften, bijvoorbeeld over de vrouw, over politiek, over roem en eer, over hoe we in de mate van het mogelijke een aangenaam leven kunnen leiden, over de universiteitsfilosofie, over het genie of over hypnose, zijn onmiskenbaar beïnvloed door de tijdsgeest.

Tegelijkertijd is Schopenhauer een uitgesproken *dwardsdenker* of, in de woorden van Arthur Hübscher (1982), een *denker tegen de stroom*. Zo maken zijn legendarische scheldtirades op (het werk van) Fichte, Schelling en vooral Hegel hem alvast tot een denker die zeer kritisch was tegenover de 'kathederfilosofen' van zijn tijd. Maar het is vooral zijn filosofische systeem an sich dat tegen de stroom ingaat: tegen de heersende, in de negentiende eeuw nog steeds door het christendom gedomineerde tijdsgeest, stelt Schopenhauer dat er geen sprake is van een goddelijke schepping, laat staan van doelmatigheid in die schepping. Heel het bestaan is doelloos en redeloos en wie zou denken dat daar een algoede, almachtige en alwetende God achter zou zitten, slaat de bal volledig mis. Niet Nietzsche, maar Schopenhauer is wat dat betreft de eigenlijke filosoof met de hamer, die het met optimisme doorspekte monotheïsme aan diggelen slaat.

Daarnaast moet ook het eeuwenoude idee dat geluk op aarde mogelijk zou zijn en dat het leven als het ware een feest is, er bij Schopenhauer aan geloven. Wij zijn niet geboren om gelukkig te zijn, maar om, heen en weer slingerend tussen leed en verveling, af te zien. Blijvend geluk op aarde is niet mogelijk. Het leven speelt zich af in mineur.

Dit tegendraadse en zwaarmoedige karakter van Schopenhauers filosofie heeft er onder meer toe geleid dat hij lange tijd genegeerd werd door en geen aansluiting vond bij de academische wereld. Maar ook het grote publiek kon hij niet meteen overtuigen. Pas op het einde van zijn leven, wanneer de tijd er stilaan rijp voor leek te zijn, kwam daar verandering in en kon Schopenhauer genieten van de roem en erkenning waar hij zo'n dertig jaar lang op had gewacht. Deze late roem ten spijt, blijft Schopenhauer tot op heden toch eerder een vergeten filosoof in de academische wereld. Er zijn weinig filosofieopleidingen die expliciet aandacht geven aan deze originele denker en als dat al gebeurt, wordt hij vooral genoemd als volgeling van Kant, als voorloper van Nietzsche of als aartsrivaal van Hegel.

Schopenhauers filosofie heeft nochtans heel wat te bieden. Hoewel hij vooral bekendheid heeft verworven met zijn *Aforismen over levenswijsheden* die in 1851 gepubliceerd werden als onderdeel van zijn *Parerga en paralipomena* en nadien meermaals als aparte uitgave herdrukt en vertaald werden, biedt heel zijn oeuvre talloze inzichten die ook vandaag nog relevant zijn. Zo is hij één van de weinige filosofen die uitvoerig heeft geschreven over de zin van het leven in het aanschijn van de dood – het metafysische vraagstuk bij uitstek – en is hij naar eigen zeggen de eerste filosoof die het thema van de (menselijke) seksualiteit grondig heeft geanalyseerd. Daarnaast kent ook zijn esthetica zijn weerga niet in de westerse filosofie. Maar vooral zijn idee dat alles – van de kleinste cel tot de meest overweldigende natuurkrachten – doordrongen is van een universele, doellose kracht (de wil tot leven) is en blijft een originele en fascinerende gedachte.

Schopenhauers werk is, in tegenstelling tot het werk van heel wat andere filosofen, grotendeels toegankelijk voor de niet-geschoolde filosoof. Ik heb er daarom voor gekozen om in dit boek Schopenhauer zelf geregeld aan het woord te laten. Vooraleer ik dat, aan de hand van een aantal specifieke thema's zal doen, start ik met een schets van zijn levensloop (hoofdstuk 1), gevolgd door een samenvatting van zijn hoofdwerk: *De wereld als wil en voorstelling* (hoofdstuk 2). Vervolgens licht ik een aantal thema's uit die ik nog steeds inspirerend en fascinerend vind en waarvan ik mag hopen dat ook anderen er de relevantie van inzien.

Zo ga ik in hoofdstuk 3 in op Schopenhauers visie op de condition humaine en de daarmee samenhangende visie op geluk, die kort samengevat als volgt luidt: “Er bestaat maar één aangeboren dwaling, en die luidt dat wij bestaan om gelukkig te zijn.” (WWV II, 791) Als kers op de taart is de mens, die continu heen en weer geslingerd wordt tussen leed en verveling, een sterfelijk wezen dat gebukt gaat onder zijn eindigheid – al is die eindigheid volgens Schopenhauer slechts schijn: de wil tot leven, die in ons allen aanwezig is, is immers onsterfelijk (hoofdstuk 4).

Na dit pessimistische relaas ga ik in op de mogelijkheden om, ondanks alle kwellingen die inherent zijn aan ons bestaan, toch momenten van geluk te ervaren. Zo kan de mens volgens Schopenhauer een vorm van *tijdelijk* geluk ervaren tijdens de esthetische ervaring. *Blijvend* geluk is echter niet van deze wereld: enkel wie zich totaal kan onttrekken aan de wil tot leven – en zich dus op ascetische wijze *afwendt* van het leven – kan verlost worden (hoofdstuk 5).

Deze en andere opvattingen vinden onder meer hun weerklank in een aantal religies en (oosterse) levensbeschouwingen (hoofdstuk 6). Religie mag dan wel fictie zijn en niet zelden leiden tot conservatisme en bloedvergieten, vaak heeft ze, als *metafysica voor het volk*, wel iets zinvol te vertellen over vragen waar de exacte wetenschap op haar grenzen botst. Bovendien heeft ze voor de grote mensenmassa, die niet tot filosofen in staat is, een vertroostende functie.

In een volgende hoofdstuk (hoofdstuk 7) sta ik stil bij Schopenhauers ethiek, waarin het *mededogen* centraal staat. Dit onbaatzuchtig handelen, dat zich richt op het vermijden van leed en het bevorderen van welzijn van anderen, is bij Schopenhauer niet enkel van toepassing op de mens, maar op al wat leeft. Er valt vanuit Schopenhauers ethiek dus heel wat te zeggen voor een respectvolle omgang met dieren en, bij uitbreiding, met heel de natuur.

Vervolgens (hoofdstuk 8) ga ik in op Schopenhauers 'filosofie van het alsof': in zijn latere werk, en meer bepaald in *Aforismen over levenswijsheid*, plaatst Schopenhauer zijn wilsmetafysica even tussen haakjes en stelt hij zich de vraag in hoeverre we, ondanks alle ellende, toch iets zinvol van het leven kunnen maken. Omdat definitieve verlossing via de weg van de ascese nagenoeg onbereikbaar is, is het aangewezen om maar beter niet voortdurend stil te staan bij al de ellende en zinloosheid die het leven kenmerken. Om ons bestaan enigszins draaglijk te maken, kunnen we maar beter doen alsof het de moeite waard is en proberen er het best mogelijke uit te halen. De praktische tips die Schopenhauer hiertoe geeft – gaande van het leiden van een eenzaam leven tot het kunnen omgaan met wie we *zijn*, wat we *hebben* en wat we *voorstellen*, zijn absoluut het lezen waard.

In een afsluitend hoofdstuk (hoofdstuk 9) sta ik stil bij de invloed van Schopenhauer. Die invloed reikt veel verder dan de filosofie alleen. Sterker nog: het is vooral buiten de filosofie – en dan vooral binnen de literatuur – dat zijn gedachtegoed een diepe en blijvende indruk heeft nagelaten. Maar ook andere vormen van kunst, zoals muziek en schilderkunst, zijn sterk door de filosoof van het 'hogere bewustzijn' en de esthetische ervaring beïnvloed. Daarnaast heeft Schopenhauer, onder meer met zijn wilsfilosofie en zijn bespiegelingen over seksualiteit, een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de psychoanalyse.

Niet alleen deze (literaire) doorwerking van Schopenhauers filosofie, maar vooral zijn *eigen* oeuvre, maken van Schopenhauer een filosoof die de moeite waard is om te lezen. Op een haast prozaïsche manier is zijn werk doordrongen van diep existentiële vragen die de mens zich als

‘metafysisch dier’ stelt. Hoewel zijn antwoorden hierop niet altijd even overtuigend zijn en zijn metafysische systeem, dat naar eigen zeggen het volledige antwoord biedt op het wereldraadsel, niet overal waterdicht is, blijft de filosofie van Schopenhauer een plezier om te lezen.

**I. Arthur Schopenhauer:
leven en werk**

